

БИБЛИОТЕКА
№ 1352
ПОЛУЧЕНО НА 20/ VII 1925.

Том 1

III - 1352

S. S. BOBTCHEV.

LA CONSTITUTION

DE LA RÉPUBLIQUE TURQUE

Texte complet avec un aperçu historique

С. С. БОБЧЕВЪ.

КОНСТИТУЦИЯТА

НА ТУРСКАТА РЕПУБЛИКА

Пъленъ текстъ съ исторически предговоръ

(Отдѣленъ отпечатъкъ отъ сп. „Юридически Прегледъ“, кн. 7—8, 1925)

СОФИЯ

Печатница „Балканъ“

1925

SOFIA

Imprimerie „Balcan“

1925

БИБЛИОТЕКА СВОБ. УНИВЕРС.
№ 1359
Получено: Кр. VII - VIII. 1926 г.
30 / XII

Год. XXVI.

1925 год

ЮРИДИЧЕСКИ ПРЕГЛЕДЪ II 1467

С. С. Бобчевъ.

ЗА НОВА ТУРЦИЯ И НЕЙНАТА КОНСТИТУЦИЯ.

Великата свѣтовна война докара много дълбоки промѣни всрѣдъ народитѣ и държавитѣ не само на Европа и не само въ териториално отношение. Появиха се съвсемъ нови политически единици, напр. Чехословашката и Полска републики, увеличиха се неочаквано други (Сърбия, Румжния и Гърция). Други държави се окастриха, ограничиха териториално до най-голѣми размѣри, каквото стана съ Австрия и Турция. Нѣкъде се докара промѣна въ формата на управлението: Германия и съставляющитѣ я държави се прогласиха за републики. Русия се разпокъса на много политически единици, отъ които едни се отдѣлиха въ самостоятелни независими демократически републики: Финландия, Естония, Латвия, Литва (като не говоримъ за земитѣ, откъснати и придадени къмъ Полша и Румжния).

Една отъ най-интереснитѣ и важни за свѣтовната история промѣни е тая, която сполетѣ Османската Империя. И не е само териториалното окастрияне и ограничение на тази държава въ тѣснитѣ рамки на Анадола (Мала-Азия) съ единъ малъкъ остатъкъ отъ нѣкогашна Европейска Турция. Вѣковната Османска Империя съ своята абсолютна теократическа форма на управление се руши и взема съвсемъ новъ обликъ, ново съдържание въ своя държавенъ строй.

Свѣтътъ бѣше смаянъ отъ този дълбокъ превратъ въ Османската Империя. Националисти, голѣми турски патриоти, съ единъ смѣлъ и талантливъ водачъ — Мустафа-Кемалъ, се постараха не само да отърватъ Империята отъ щикветѣ на победителитѣ отъ Съглашението; не само да я спасятъ отъ единъ унизителенъ договоръ — Севрския, който султанското правителство въ Цариградъ бѣше приело. Буйнитѣ и смели националисти съ редица актове, взети на народни събрания и въ Великото народно събрание въ Ангора, прогласиха свалянето на последния 37-и султанъ отъ Османската династия Мехмеда VI; прогласиха за свалено и Царигр. пр-во като „ватанъ хаини“ (предателъ на отечеството). Ангора застана на чело на Анадола, и това бѣше сегашна Нова Турция, която стресна немалко европейската дипломация. На Османската Империя се тури край. Нѣма вече даже името османлии. Има само едно название „Туркия“, само едно

народно име „турци“. Днесъ вече не е гордостъ да каже нѣкой „бень османлж-имъ“, то е даже престѣпление. „Бень тюрк-имъ!“ — ето где е величието. Тюрклюкътъ тържествува.

„Турцитѣ се готвятъ да провъзгласятъ въ държавата си република Турция е прогласена за република“. . . Тази новина облетѣ цѣлъ свѣтъ въ края на 1922 г. *) Оттогазъ и до сега тя е предметъ на обширни вестникарски статии и публицистически студии. Мнозина се отнасятъ отрицателно къмъ тоя фактъ, като сматратъ, че единъ такъвъ внезапенъ и неподготвенъ превратъ е немислимо да се удържи въ една ислямска държава, гдето Коранътъ е ръководящата и вѣрска и правна книга. А „коранътъ, казватъ, е за абсолютизма противъ всѣкакво народоуправство и особено е противъ република“.

Английскиятъ печатъ по особно и по-обширно разглежда въпроса. „Манчестеръ Гардианъ“ отъ 31 окт. 1923 год. твърди, че една нация „не промѣня цѣлия складъ на мислитѣ си и не отхвърля традицията на вѣковетѣ просто чрезъ наименование старитѣ нѣща съ нови имена. Републиката въ Турция може да се окаже малко мъглява фасада; при все това опитътъ (к н.) трѣбваше да се направи. Щомъ султанството биде лишено отъ всичко, освенъ отъ духовнитѣ му атрибути, то не оставаше нищо друго освенъ да се следва примѣра на невѣрнитѣ и да се обяви народа за суверенъ“. Въ сщия почти духъ писаха „Таймсъ“ и „Дейли Телеграфъ“, като загатваха, че безъ султанатъ Турция губи своето значение като ислямска държава, макаръ и да задържа халифата. **)

Между това смелата ржка на създателя на републиканска Турция отиде по-нататъкъ и халифатътъ биде унищоженъ! Вѣрскитѣ въпроси се възложиха на единъ обикновенъ лически чиновникъ. Слисването бѣше още по-голѣмо, когато бележитиятъ вече Гази-паша, голѣмъ патриотъ и краенъ националистъ Мустафа-Кемалъ, откакъ отхвърли Севрския договоръ, срази и разби на глава гърцитѣ въ Мала-Азия, повърна на Турция цѣла Източна Тракия съ Одринъ — светия градъ на Султанъ Селимъ Джамия и на първата Османска държава на Старо-планинския полуостровъ, и заяви, че

*) Това прогласяване се извърши съ гласуването на първата Конституция отъ 20.I.21 и 1.XI.22 въ Ангора, на която първитѣ 2 члена гласятъ: 1. Върховната власть принадлежи безусловно на народа. Системата на управление почива върху основата, че народътъ направо и действително ръководи самъ съдбинитѣ си. — 2. Изпълнителната и законодателна власть се съсредоточаватъ въ Великото Народно Събрание на Турция, което е единствения и истински представителъ

иѣма повръщане. . . върховната властъ въ Турция принадлежи на народа неограничено и абсолютно и Турция ще се управлява отъ едно Велико Народно Събрание"

За да не се смуцава отъ никакви прѣки въздействия Гази Мустафа-Кемалъ паша, откакъ проагитира идеята за спасението на Отечеството на единъ съборъ въ Ерзерумъ (10 юл 1919 год.), откакъ се увѣри, че ще има вѣрни и решени да мратъ съотечественици, отнесе се недовѣрчиво къмъ Стамбулъ, провъзгласи Ангора за столица на държавата, установи се тамъ и свика първото Велико Народно Събрание (23 априлъ 1920 г.). Следъ единъ преходенъ основенъ законъ отъ 1921-22 г. тукъ се изработи окончателно пъленъ такъзъ на 16 Рамазанъ 1342 (20 апр. 1924 г.).

Първиятъ членъ на новата конституция на съвременна Турция гласи: „Турската държава е република“. Вториятъ опредѣля, че „религията е ислямска, официалниятъ езикъ турски, столицата — Ангора“. Великото Народно Събрание, еманация отъ върховния народъ, съсрѣдоточава въ себе си законодателната и изпълнителната властъ. То се избира за 4 години отъ всички избиратели — навършилитѣ 18 години мъже. То избира всѣка година единъ председателъ на републиката, който упражнява изпълнителна властъ съ единъ съветъ на правителствени комисари — министри, назначава ни отъ него, на които, обаче, сждбата зависи сжщо така отъ Великото Народно Събрание.

Сждебната властъ сжщо така се упражнява въ името на народа изключително отъ сждии, споредъ наредби и закони (чл. 8).

В. Н. Събрание заседава цѣла година въ Ангора и си дава ваканция колкото трѣбва. То управлява и законодателствува. Единъ върховенъ сждъ сжди министритѣ безапелационно. Една Върховна Смѣтна Палата контролира бюджети и бюджетното упражнение. Единъ Държавенъ Съветъ разгледва административнитѣ разпри и проучва законопроектитѣ, които има да се внесатъ въ Народното Събрание.

Гражданскитѣ и политическитѣ права на турцитѣ сж предвидени въ Конституцията обширно. Унищожаватъ се всѣ какви касти, класове, привилегии, лични и семейни. Прогласяватъ се неприкосновени личната свобода, собствеността,

---

на народа“. — Тука не се поменава думата Република, която става официаленъ терминъ въ следующата Конституция отъ 30 априлъ 1924 г. (1340 г или отъ хиджретъ 1342, Рамазанъ 16).

*) За отнемане султаната отъ династията на Османскитѣ султани презъ 1923 г. и запазването за нея халифата при последния въ Цариградъ халифъ Абдулъ Меджидъ Ефенди, вж. моята статия „Султанатъ и халифатъ“, Юрид. Пр. кн. IX, 1923 г.

отъ Ислямска Турция — Гяурска държава. Главатаритѣ на кюрдското възстание, особно заловенитѣ съ главния водачъ Шейхъ Саидъ, не сж се стѣснили да заявятъ това, косвено или даже прѣко, предъ военнитѣ сждилища, които ги сждиха и осждиха на смъртъ.

Видни публицисти и общественици, като редактора на „Танинъ“, нѣкогашниятъ отчаянъ младо-турчинъ, въ висша степенъ талантивиятъ Хюсеинъ Джахидъ Бей, и други негови събратя писаха статии, въ които критикуваха голѣмитѣ стѣснения, наложени на печата отъ страна на новото правителство. Джахидъ бей и другаритѣ му бѣха повикани предъ така наречения „сждъ на независимостта въ Ангора“ сжде ни и осждени на изгнание.

Поставятъ въпросъ за жизнеспособността, за трайността на съвременния режимъ на турската република. Да се дава разрешение по единъ положителенъ начинъ на подобенъ въпросъ е много мъчно, та и не е това задачата на тази наша бележка, съ която придружаваме преведената отъ насъ и първи пжтъ на български, а може би и въобще, текстуално Конституция на Турската Република. Намѣрващиятъ се у насъ подъ ржка френски преводъ е съвършено неудовлетворителенъ. Въ много мѣста той е невѣренъ и не предава точно съдържанието, дори смисъла на турския текстъ. Доста е да кажемъ, че Първиятъ комисаръ (Първи министъръ или Министъръ-председател), нареченъ по гурски башъ-векиль е преведенъ съ израза „председател на камарата“. Но това, което е много по-важно, то е, че 10-на членове не сж преведени съвсемъ и то, както ще види читателятъ отъ нашия преводъ, тѣзи изоставени членове съдържатъ наредби отъ голѣмо, сжществено значение. Въ други членове френскиятъ преводъ е изоставилъ цѣли алинеи. Ние се постарахме въ превода си да бждемъ по възможность точни и пълни.

ТЕКСТЪТЪ НА КОНСТИТУЦИЯТА НА СЕГАШНАТА ТУРСКА РЕПУБЛИКА *).

УЧРЕДИТЕЛЕНЪ ОСНОВЕНЪ ЗАКОНЪ (ТЕШКИЛЯТИ-
ЕСАСИЕ КАНОНУ)

отъ 16 рамазанъ 1342, 30 апр. 1340 (1924)**).

ГЛАВА I.

Основни наредби.

Чл. 1. — Турската Държава е република (джумхуриетъ)

Чл. 2. — Вѣрата на турската държава е ислямъ; официалниятъ езикъ е турскиятъ; столицата е градътъ Ангора.

Чл. 3 — Властѣта неограничено и безусловно принадлежи на народа.

Чл. 4. — Великото Народно Събрание (Биюкъ Миллетъ-Меджлеси)***) на Турция, бидейки единственото и истинско изражение на народа, упражнява въ името на народа правото на властѣта.

Чл. 5 — Законодателната властъ и изпълнителната властъ се съсредоточаватъ и проявяватъ въ Великото Народно Събрание.

Чл. 6 — Събранието упражнява законодателната си властъ непосредствено.

Чл. 7. — Събранието упражнява изпълнителната си властъ чрезъ единъ избранъ отъ самото него Председател на републиката (реис-и-джумхуръ) и чрезъ единъ отъ него назначаванъ изпълнителенъ съветъ на пълномощници (векили, т. е. министри или комисари; турскиятъ текстъ — иджра векиллири хиети).

Събранието може въ всѣко време да надзирава и да сваля правителството.

Чл. 8. — Правосъддието се упражнява въ името на народа, споредъ наредби и закони, изключително отъ сѣдии.

ГЛАВА II.

Законодателна служба.

Чл. 9. — Великото Народно Събрание на Турция е.

*) Преведенъ отъ турския официаленъ текстъ отъ проф. С. С. Бобчевъ.

***) Този законъ е обнародванъ въ Джириде-и адлие (Сждебенъ вестникъ) I г. 1340 въ извънреднитъ броеве подъ №№ 22, 23, 24.

****) Буквално би трѣбвало да се преведе Голямиятъ Народенъ Съветъ.

съставено отъ представители (мебусъ), избрани отъ страна на народа, съгласно съ особенъ за това законъ (канонъ).

Чл. 10. — Всѣки мъжъ турчинъ навършилъ 18 години има право да участвува въ избора на представители.

Чл. 11. — Всѣки мъжъ турчинъ навършилъ 30 години има право да бжде избираанъ за представителъ.

Чл. 12. — Не могатъ да бждатъ избираеми за представители лицата, които се намѣрватъ на чужда държавна служба, осжденитѣ на опозорителни (гѣлесни) наказания за кражба, фалшификация, мошеничество, злоупотрѣбление съ довѣрие, злоумишлена несъстоятелностъ, положенитѣ подъ запрещение (настояничество), лицата, които се домогватъ, че сж чужди поданници, лишениитѣ отъ граждански права и тѣзи, които не знаятъ да четатъ и пишатъ по турски*).

Чл. 13. — Изборътъ за Велико Народно Събрание става веднѣжъ въ четири години.

Представителитѣ, на които срокътъ е завършенъ, сж преизбираеми.

До свикването на предстоящото Събрание, бившето продължава службата си.

Когато нѣма възможностъ да се извършатъ нови избори периодътъ на Събранието може да продължи още една година.

Всѣки представителъ е повѣренникъ не на окръжието, което го е избрало, а на цѣлия народъ**).

Чл. 14. — Великото Народно Събрание се събира безъ покана всѣка година въ началото на ноемврий.

Събранието може да спре за не повече отъ 6 месеца своята деятелностъ за да позволи на своитѣ членове да правятъ въ страната обиколки, анкети (тефтишъ), да упражняватъ правото си на надзоръ и за почивка.

Чл. 15. — Правото за законодателната инициатива принадлежи на членоветѣ на Събранието и на Съвета на изпълнителнитѣ повѣренници (министритѣ).

Чл. 16. — Представителитѣ, като встѣпятъ въ Събранието, даватъ клетва въ следующата форма: „Кълна се, въ името на Бога (Валлахи), че нѣма никога да предприемамъ що и да било противно на спасението и щастието на Отечеството“.

*) Въ френския текстъ е пропуснато „лицата, които се намѣрватъ подъ настояничество и на чужда държавна служба“.

**) Въ френския текстъ тази наредба гласи неправилно: „Всѣки представителъ, като е избранникъ отъ своето окръжие е едновременно представителъ на цѣлия народъ“.

вото и неограниченото и безусловно върховенство на народа и че ще бжда вѣренъ на началата на републиката“ *).

Чл. 17. — Никой представител не се смята отговоренъ за гласувания, мнѣния и изявления, изказани въ Събранието, както и за мнѣния, изявления и гласувания, изказвани извънъ Събранието.

Предварително следствие, затваряне, предаване на съдъ на представителъ, обвиненъ въ престѣпно дѣяние, преди или следъ избора му, зависятъ отъ решението на Събранието.

Изключватъ се отъ тази наредба заваренитѣ престѣпления и простѣпки. Въ такъвъ случай трѣбва да се увѣдомява веднага бюрото на Събранието. Изпълнението на присъда, издадена преди или следъ избора на единъ представителъ, се отлага за следъ завършване периода на представителството му. Презъ време на представителството не теche давността.

Чл. 18. — Годишното възнаграждение на представителитѣ се опредѣля съ особенъ законъ (канон-и-максусъ).

Чл. 19. — Председателтъ на републиката, или председателтъ на Събранието могатъ въ случай на нужда, да свикватъ Великото Народно Събрание, ако то е въ отпускъ. Сжщото става, ако петата частъ на представителитѣ поискатъ това отъ председателя, който свиква Събранието.

Чл. 20. — Разискванията на Събранието сж публични и се обнародватъ изцѣло.

Обаче, споредъ наредбитѣ на вътрешния правилникъ Събранието може сжщо така да има тайни заседания. Въ такъвъ случай обнародването на разискванията при затворени врата зависи отъ решението на Събранието.

Чл. 21. — Събранието урежда разискванията си съгласно съ своя вътрешенъ правилникъ.

Чл. 22. — Питания (своалъ), запитвания (истизахъ) и колективни анкети, бидейки отъ ведомството на Събранието, начинътъ на производството имъ се опредѣля въ вътрешния правилникъ **).

Чл. 23. — Представителство и правителствена служба сж несъвмѣстими за едно и сжщо лице.

Чл. 24. — Великото Народно Събрание на Турция всѣка година презъ ноемврий си избира за годишенъ срокъ

*) Отъ френския преводъ не може да се види, че клетвата се дава въ името на Бога (Валлахи), а се козва само, че представителтъ прожнзасялъ думитѣ „заклевамъ се“ — je jure, което не е равнозначуще съ Валлахи, характеренъ изразъ въ клетвата на всѣки мюсюлманинъ съгласно съ Корана и шерийското право.

***) Този 22 членъ е пропуснатъ въ фр. преводъ.

единъ председателъ (реисъ) и трима подпредседатели (реис-векилли).

Чл. 25. — Преди завършването на мандата си (интихаб-девреси), ако Народното Събрание се поднови съ избраници въ абсолютно болшинство, новитѣ заседания на Събранието почватъ отъ ноемврий. Станалитѣ преди ноемврий заседания се смятатъ за извънредни *)

Чл. 26. — Великото Народно Събрание само непосредствено извършва следнитѣ работи: туряне въ действие законнитѣ наредби, изработването, измѣнението, допълнението и отмѣната на законитѣ; сключването на конвенции (мукавелле), трактати (муахаде) и на мирни договори съ други държави; обявяване на война; преглеждане и удобряване на бюджетитѣ и на окончателно сключенитѣ бюджетни упражнения на държавата; съчене монети; утвърдяване или унищожаване на договори имащи финансовъ характеръ и привилегии (монополи); обявяване обща или частна амнистия, смекчаване или измѣняване на наказания; отлагане на анкети или наказателни закони; изпълнение на окончателни присъди съдържащи смъртни наказания.

Чл. 27 — Великото Народно Събрание решава съ болшинство на две трети отъ присъствуващитѣ си членове дали единъ представителъ е виновенъ въ държавна измѣна **) и да ли въ време на представителството си е станалъ виновенъ въ подкупничество. Такъвъ представителъ губи качеството си, ако е осъденъ за едно отъ престъпленията, предвидени въ чл 12 на този законъ.

Чл. 28. — Представителътъ губи представителството си ако подаде оставка, ако бжде поставенъ по законни причини подъ запрещение, ако въ продължение на два месеца безъ позволение и оправдание не участвува въ работитѣ на Събранието или ако приеме нѣкоя служба (меймуриетъ).

Чл. 29. — Намѣсто представителъ, умрѣлъ или лишень отъ качеството си, споредъ горнитѣ членове, избира се други.

Чл 30. — Великото Народно Събрание нарежда своята полиция чрезъ председателя си ***).

ГЛАВА III.

Службата на изпълнителната власть

Чл. 31. — Председателътъ на турската република се избира за срокъ 1 година отъ Великото Народно Събра-

*) Този 25 членъ сжщо е пропуснатъ въ фр. преводъ.

**) Буквално: измѣна на отечеството — турски; ватана хеянет,

***) И този 30 членъ липсва въ френския преводъ.

ние и изъ срѣдата на неговитѣ членове. Службата на председателството трае до избора на новъ председателъ на републиката. Допуска се повторно избиране.

Чл. 32. Председателътъ на републиката е глава на държавата*). Въ това си качество той председателствува при специални церемонии на Събранието и, когато намѣри за нужно, Съвета на изпълнителнитѣ пълномощници. Председателътъ на републиката, докато е такъвъ, не може, да участвува въ разискванаята на Народното Събрание и не гласува.

Чл. 33. — Когато Председателътъ на републиката не може да изпълнява службата си по причина на болестъ, или поради пътуване изънъ държавата, или когато председателството на републиката се опраздни вследствие на смъртъ, отставка или друга причина, службата на председателъ на републиката се изпълнява, по пълномощие отъ председателя на Великото Народно Събрание,

Чл. 34. — Когато се опразни председателството на републиката и Събранието заседава изборътъ на новъ председателъ на републиката става веднага.

Когато Събранието не заседава, председателътъ му веднага го свиква и то избира председателъ на републиката. Ако Събранието е навършило своя законодателенъ периодъ или ако е решено да се подновятъ изборитѣ, Председателътъ на републиката се избира отъ следуюция съставъ на Събранието.

Чл. 35. — Председателътъ на републиката промулгира и обнародва приетитѣ отъ Събранието закони въ продължение на 10 дни

Като се изключатъ учредителния основенъ законъ и бюджетнитѣ закони, Председателътъ на републиката може да повръща въ Събранието законитѣ, които намѣри неумѣстни за ново обсъждане, като съобщава и мотивитѣ си за това повръщане.

Ако Събранието и следъ това приеме казания законъ обнародването му е задължително за председателя на републиката.

Чл. 36. — Председателътъ на републиката всѣка година презъ месецъ ноемврий произнася въ Събранието една речъ или я дава за прочитане на първия министъръ**) (башъ-бекиль). Тази речъ съдържа деятелността на Прави-

*) Буквално — председател на държавата, турски — девлетин реиси дър.

**) Въ френския преводъ (Guide Sam) е направена една груба грѣшка като вмѣсто башъ-бекиль — първи министъръ, е казано „председателя на Събранието.

телството през миналата година и мъркитѣ, които то смѣта да се взематъ презъ тази година.

Чл. 37. — Председателътъ на републиката назначава дипломатическитѣ представители на републиката при чуждитѣ държави и приема дипломатическитѣ представители на чуждитѣ държави.

Чл. 38. — Председателътъ на републиката веднага следъ избора си и предъ Събранието дава следнята клетва:
„Кълна се въ името на Бога (валлахи), че въ качеството си на председател на републиката ще зачитамъ законитѣ и основитѣ на народното върховенство, че сжщитѣ ще ги защитавамъ; че ще правя всички усилия за върно служене за щастието на турския народъ; че съ пълна енергия ще отблъсвамъ всѣка опасностъ, която врѣхлети турската държава; че ще пазя и държа високо честта и славата на Турция и че нѣма да се поколебая да жертвувамъ себе си за да изпълня поетата върху си длъжностъ“.

Чл. 39. — Наредбитѣ, които има да промулгира Председателътъ на републиката, трѣбва да бждатъ приподписани отъ първия министъръ и отъ надлежния министъръ.

Чл. 40. — Върховната военна команда, бидейки при надлежностъ на моралната личностъ на Великото Народно Събрание, тя се възлага върху Председателя на републиката Въ мирно време командването на върорженитѣ сили се извършва съгласно съ особнитѣ закони, отъ страна на председателството на генералния щабъ; въ военно време Председателътъ на републиката, по предложение на Съвета на изпълнителнитѣ пълномощници (Министерския съветъ), назначава лицето, на което трѣбва да се възложи тази служба.

Чл. 41. — Председателътъ на републиката е отговоренъ предъ Великото Народно Събрание за случай на измѣна на отечеството (хиянети-ватание). Отговорноститѣ, които произлизатъ отъ наредбитѣ, промулгирани съгласно съ чл. 39 отъ Председателя на републиката тежатъ върху първия и респективния министри, които сж приподписали казанитѣ наредби. Когато стане нужда Председателътъ на републиката да отговаря за лични действия, прилагатъ се наредбитѣ на чл. 17 отъ този учредителенъ основенъ законъ, относно законодателната неприкосновеностъ.

Чл. 42. — Председателътъ на републиката може, въз основа на предложение отъ правителството, да помилива осждени лица или да намали наказанията поради лични причини, като хронически неджзи или напреднала възрастъ.

Председателътъ на републиката не може да употреби това право по отношение на правителствени пълномощници, (комисари или министри) обвинени отъ Великото Народно Събрание и осждени.

Чл. 43. — Цивилната листа на Председателя на републиката се определя съ особенъ законъ.

Чл. 44. Първиятъ министъръ (башъ-бекиль *) се назначава отъ Председателя на републиката измежду членовете на Събранието.

Другитѣ министри се избиратъ отъ първия министъръ изъ срѣдата на членовете на Събранието и така цѣлиятъ Съветъ на министри, откакъ се утвърди отъ Председателя на републиката, представя се на Събранието

Туй представяне се отлага до свикване на Събранието, ако то не заседава.

Правителството е длъжно въ една недѣля най-късно да представи на Събранието своята политическа програма и начинъ на действие и да иска довѣрие.

Чл. 45. — Министритѣ образуватъ министерски съветъ (иджра-бекиллери-хieti) подъ председателството на първия министъръ.

Чл. 46 — Министерскитѣ съветъ солидарно е отговоренъ за общата политика на правителството.

Всѣки отъ министритѣ въ кръга на ведомството си е лично отговоренъ за своитѣ собствени действия и за действията и отношенията на подчиненитѣ си

Чл. 47 — Длъжноститѣ и отговорноститѣ на министритѣ се определятъ съ особенъ законъ

Чл. 48 — Броятъ на министерствата се определя съ законъ.

Чл. 49. — Въ време на отпускъ или каквото и да било оправдано отсъствие на единъ министъръ замѣства го временно други членъ отъ министерския съветъ. Обаче, единъ министъръ не може да замѣства повече отъ едно министерство.

Чл. 50. — Когато Великото Народно Събрание реши да изправи предъ Върховенъ Сждъ нѣкого отъ министритѣ това решение се смята и като уволняване на тоя министъръ

Чл. 51. — Учреждава се единъ Държавенъ Съветъ (Шура-и-деветъ), на който длъжноститѣ сж: да разгледва и решава административнитѣ тѣжби и разпри, да проучва

*) Предпочетохме да превеждаме терминитѣ векиль, башъ-бекиль, иджра-бекиллери-хieti съ министъръ, първи министъръ и министерски съветъ, защото понятието на турскитѣ названия напълно отговаря на тѣзи служби. Рѣдко въ френския печатъ въ Цариградъ се среща названието комисаръ вмѣсто министъръ и комисарство вмѣсто министерство. И въ това отношение намъ се видѣ неумѣстно да употрѣбяваме думитѣ комисери, главенъ комисаръ, съветъ на изпълнителни комисари, както е сторилъ това френскитѣ

приготвенитѣ отъ правителството законопроекти и договори и условия за привилегии, да изпълнява длъжности определени било въ специалния законъ за учредяването му, било въ други закони. Председателятъ и членоветѣ на Държавния съветъ се избиратъ отъ Великото Народно Събрание изъ срѣдата на лица, отличили се въ важни служби и познати по своя опитъ и компетентностъ

Чл. 52. Съветътъ на министритѣ приготвя правилници, които иматъ за целъ да посочатъ начина на приложението на законитѣ или уясняването на закони и наредби при условие да не внасятъ въ тѣхъ нови постановления и да ги дадатъ на прегледване отъ Държавния Съветъ

Правилницитѣ влизатъ въ сила, като се подписватъ и обнародватъ отъ председателя на републиката.

Ако стане споръ, че правилницитѣ сж противни на законитѣ за разрешаването му компетентно е Великото Народно Събрание *).

ГЛАВА IV.

Съдебна властъ.

Чл. 53. — Устройството, длъжноститѣ и правата на съдилищата, се определятъ чрезъ законъ.

Чл. 54. — Съдиитѣ при сжденето на всички тѣжби и при упрѣжнението на съдийската си властъ сж самостоятелни и свободни отъ всѣкаква намѣса; обаче, тѣ сж подчинени на предписанията на закона.

Великото Народно Събрание и Съветътъ на министритѣ не могатъ по никой начинъ да измѣнятъ, да нарушатъ или да отложатъ прилагането или да спратъ изпълнението на решенията, издадени отъ съдилищата.

Чл. 55. — Съдиитѣ не могатъ да бждатъ уволнявани извънъ случаитѣ и начинитѣ, предвидени отъ закона

Чл. 56. Единъ особенъ законъ определя качествата, правата, длъжноститѣ, заплатитѣ и възнагражденията, както и начина на назначаването и уволняването на съдиитѣ.

Чл. 57. — Съдиитѣ не могатъ да изпълняватъ никаква държавна или частна служба, извънъ определенитѣ въ закона тѣхни длъжности.

преводачъ. Това ние сметохме за толкозъ позече умѣстно понеже турскитѣ вѣстници издавани въ Царигразъ и по турски и по френски — запазватъ и до сега думата полицейски комисари (commissaire de police) за тия служещи, които у насъ носятъ име — полиц. йски пристави, въ б. Източна Румелия — полицейски комисари, съдебни комисари.

*) Тоя членъ 52 сжщо не е даденъ въ френския преводъ.

Чл. 58. — Сжденето въ сждилищата е публично.

Сждътъ може да нареди щото сждебното дирене да стане при затворени врати, само съгласно съ наредбитѣ на закона.

Чл. 59. — Всѣки е свободенъ да употрѣби предъ сждилището за защита на правата си каквито намѣри за добре правни средства.

Чл. 60. — Никой сждъ не може да се откаже да разгледва тжжби, които влазятъ въ неговата компетентность. Тжжби, които сж извънъ компетентността на единъ сждъ, се отвеждатъ само съ едно решение.

Върховенъ Сждъ.

Чл. 61. — Единъ Върховенъ Сждъ (Дивани-зали) се учреждава за да сжди министритѣ, председателитѣ и членоветѣ на Държавния Съветъ, на Касаціонния Сждъ и Главния Прокуроръ, които сж нарушили длъжноститѣ си.

Чл. 62. — Върховниятъ Сждъ състои отъ 21 члена отъ които 11-тѣ отъ председателитѣ и членоветѣ на Касаціоненъ Сждъ (мехкеме-и-темизъ), 10-тѣ отъ Държавния Съветъ, избрани отъ общото събрание на тѣзи тѣла, и ако е нужно, съ тайно гласоподаване.

Тѣзи лица съ тайно гласоподаване и съ абсолютно болшинство избиратъ измежду си единъ председателъ и единъ неговъ замѣстникъ.

Чл. 63. — Върховниятъ сждъ решава при съставъ единъ председателъ и 14 членове и съ абсолютно болшинство.

Останалитѣ като запасни 6 лица се повикватъ, ако потрѣбва, за да допълнятъ състава въ случай на липса въ сжда.

Тѣзи запасни членове се опредѣлятъ чрезъ жребие : трима отъ Касаціонния Сждъ и трима отъ Държавния Съветъ. Избранитѣ за председателството и негово замѣстничество лица не подлежатъ на туй жребие.

Чл. 64. — Службата на Главенъ Прокуроръ при Върховния Сждъ се изпълнява отъ първия Главенъ Прокуроръ.

Чл. 65. — Решенията на Върховния Сждъ сж окончателни.

Чл. 66. — Върховниятъ Сждъ сжди и решава съгласно съ действуващитѣ закони.

Чл. 67. — Върховниятъ Сждъ споредъ появена нужда може да се състави съ решение отъ Великото Народно Събрание на Турция.

ГЛАВА V.

Публичнитѣ права (хукук-и-аме) на турцитѣ.

Чл. 68. — Всѣки турчинъ се ражда свободенъ и живѣе свободенъ.

Свободата е : безъ да повредишъ другиму, да упражнявашъ всѣкакви права.

Свободата на всѣкиго, бидейки естествено право, се спира на границата на свободата на другитѣ. Само законътъ опредѣля и установява тази граница.

Чл. 69. — Турцитѣ сж равни предъ закона и безъ изключение сж длѣжни да му се подчиняватъ. Запрещаватъ се и унищожаватъ се всички привилегии на съсловия, класове, челяди или лица.

Чл. 70. — Естественитѣ права на турцитѣ сж : личната неприкосновеностъ, свободата на съвестъ, мисълъ, слово, печатъ, пжтуване, трудъ, собственостъ, събиране, сдружаване и дружества.

Чл. 71. — Животътъ, имотътъ, честъта и жилището на всѣкиго сж запазени отъ всѣкакво посегателство.

Чл. 72. — Никой не може да бжде запиранъ, нито затварянъ извънъ реда и условията, предписани отъ закона.

Чл. 73. — Запрещаватъ се изтезанията, мжченията, конфискациитѣ на имотъ и ангарията.

Чл. 74. — Не може да се реквизира нито отчуждава имота на никого, освенъ откато се докаже по надлежния редъ, че това е за обща полза и откакъ се плати предварително (пишинъ) цената му, съгласно съ особенъ законъ.

Никой не може да се принуждава да прави каквото и да било пожертвуване, като се изключватъ уреденитѣ съ законъ при извънредни обстоятелства парични и въ натура тегоби, работи и задължения *).

Чл. 75. — Никой не може да бжде обижданъ за това, че има известна вѣра, вѣроизповѣдание, секта и философски убеждения. Свободни сж всѣкакви обряди, които не нарушаватъ спокойствието, общитѣ нрави и обичаи и не сж противни на законитѣ.

Чл. 76. — Извънъ правилата и реда, опредѣлени съ законъ, не може да се влазя въ жилището на никого и не може да му се прави обискъ.

Чл. 77. — Печатътъ е свободенъ въ кръга на закона и не подлежи на надзоръ и цензура, преди да бжде нѣщо обнародвано.

*) Тази втора гличея на чл. 74 липсва въ френския преводъ.

Чл. 78. — Пжтуването не подлежи на никакви ограничения, освенъ на тѣзи, които се налагатъ споредъ закона въ време на войча, военно положение или при епидемически болести.

Чл. 79. — Закони уреждатъ границата на свободитѣ за договарване, трудъ, работа, собственостъ (темелюкъ, ветесарюфъ), събрания, сдружавания и дружества

Чл. 80. — Обучението е свободно подъ надзора и контрола на правителството и въ кръга на закона.

Чл. 81. — Не могатъ да се отварятъ книжа, писма и всѣкаквъ видъ пратки (аманетъ), давани на пощата, ако нѣма за това решение на сждилще или на надлежния сждебень следователъ (мустантжкъ). Тайната на телеграфнитѣ и телефонни съобщения е неприкоснозенна.

Чл. 82. — Турцитѣ по отдѣлно или колективно могатъ да подаватъ заявления и оплаквания предъ надлежно мѣсто или предъ Великото Народно Събрание за противни на правилницитѣ и незаконни действия, относящи се било до тѣхнитѣ лица, било до общественитѣ работи.

Задължително е да се съобщи писмено на просителя за резултата на заявлението, което е направено за лична работа *).

Чл. 83. — Никой не може да се дава подъ сждъ, който не е неговъ сждъ споредъ закона.

Чл. 84. — Данъкътъ (верги) е приносъ отъ страна на народа за общитѣ разноски на държавата.

Запрещаватъ се като противни на това положение мита, десетъци и други бери и отъ страна на физически или юридически лица или въ тѣхно име **).

Чл. 85. — Данъцитѣ се разпредѣлятъ и се събиратъ съгласно съ закона.

Докато законитѣ уредятъ митата и бериитѣ, които има да събиратъ държавата, особнитѣ областни управления и градоветѣ, тѣ могатъ да продължаватъ събирането имъ както до сега ***).

Чл. 86. — Министерскиятъ Съветъ може да прогласява: общо или мѣстно военно положение за срокъ не повече отъ месець, когато има война или когато се появи опасностъ отъ такава, въ случай на поява на бунтъ или насилствено действие противъ Републиката и отечеството. Събранието може споредъ нуждата, да продължи или съкрати срока на военното положение.

*) Тази алинея липсва въ фр преводъ.

***) Тази втора алинея липсва въ фр преводъ.

***) Тази алинея липсва въ френския преводъ.

Продължението на военното положение зависи от решение на Народното Събрание *).

Военното положение ограничава или спира неприкосновенността на жилището и личността и свободите на печата, на кореспонденцията, на събранията и на дружествата.

Законът установява ограниченията или спиранията на свободите и неприкосновенността въ време на война и начина, по който се прилагат решенията и реда въ време на военно положение **).

Чл. 87. — Първоначалното образование е задължително за всички турци и се дава даромъ въ държавните училища.

Чл. 88. — Наричатъ се турци жителитъ на Турция безъ разлика на възра и племе (раса-уркъ), сматрайки се за съотечественици (ватандашлъкъ итибарийленъ).

Турчинъ е всъки, който е роденъ стъ турчинъ баща въ Турция или на чужбина, или който е роденъ отъ чужденецъ баща, обитаващъ Турция и откакъ обитава и стигне до пълнолѣтие, си избере официално турското поданство (тюрклюкъ), или по силата на отечествения законъ (ватъндашлъкъ канону) приеме турското поданство ***).

Качеството на турчинъ се губи въ случаитъ, опредѣлени отъ закона.

ГЛАВА VI.

Различни наредб.и.

Вилаети.

Чл. 89. — Отъ гледище на географското положение и стопанскитъ условия Турция се дѣли на вилаети (области), вилаетитъ на кази (окрѣзи), казитъ на нахии (околии) Нахитъ състоятъ отъ паланки (касаба) и села.

Чл. 90. — Вилаетитъ, градоветъ (шехръ), паланкитъ (касаба) и селата могатъ да бждатъ юридически лица.

Чл. 91. — Вилаетскитъ работи се управляватъ въз основа на децентрализация ****).

Чиновници.

Чл. 92. — Всъки турчинъ, който се радва на политически права (хукуки сияси) може да бжде назначенъ на нѣ-

*) Тази алинея липсва въ френския преводъ.

***) Тази алинея липсва въ френския преводъ.

****) Последната фраза липсва въ фр. преводъ.

*****) Буквално: разширение на компетенцията и раздѣление на службитъ.

коя отъ държавнитѣ служби споредъ способноститѣ си

Чл. 93. — Единъ особенъ законъ (канунъ) ще опре дѣли въобще качествата, правата, длъжноститѣ, месечнитѣ и други възнаграждения, начина на назначение и уволнение, на повишение и напредване на чиновницитѣ.

Чл. 94. Чиновникътъ не се освобождава отъ отговорностъ за това че се е подчинилъ на заповедъта на своя началникъ, при извършване деяния, противни на закона.

Ф и н а н с и.

Чл. 95. — За да може законътъ за държавния бюджетъ да се приложи за финансовата година при настъпването ѝ, въ Събранието се внася въ началото на ноемврий изложение съ бюджетитѣ и относящитѣ се до тѣхъ таблици.

Чл. 96. — Не могатъ да ставатъ разноски отъ държавнитѣ средства извънъ бюджета.

Чл. 97. — Държавниятъ бюджетъ има законна сила само за една година.

Чл. 98. — Законътъ за сключването на бюджета е законъ, който излага за респективната година презъ бюджетното упражнение добититѣ приходи и размѣритѣ на станалитѣ презъ сжщата година истински разходи. *)

Чл. 99. — Задължително е да се представи на Великото Народно Събрание изложението на окончателния законъ за сключването на бюджета за респективната година най-късно въ началото на ноемврий отъ втората година следъ сключването му *).

Чл. 100. — Учреждава се една Смѣтна Палата (Дивани-мухасебатъ), която е въ свръзка съ Великото Народно Събрание и на която се възлага контрола съгласно съ особния законъ за приходитѣ и разходитѣ на държавата.

Чл. 101. — Върховната Смѣтна Палата внася най-късно въ срокъ отъ 6 месеца закона за окончателното сключване на бюджета, представенъ отъ финансовото ведомство-

Наредби, относящи се до Учредителния основенъ законъ.

Чл. 102. — Този учредителенъ основенъ законъ може да се промѣни само при следнитѣ условия:

Предложението за измѣнение трѣбва да бжде подписано най-малко отъ $\frac{1}{3}$ на членозетѣ, които съставятъ Събранието;

*) Чл. чл. 99 и 99 липсватъ въ фр. преводаъ

«Измѣненіята могатъ да се приематъ само съ болшинство ¹ отъ общия брой (състава) на Събранието;

По никой начинъ не може да се предлага измѣнението или нарушението на първия членъ на този законъ, отнасящи се до формата на държавата, която е република.

Чл. 103. — Никоя наредба отъ Учредителния Основенъ Законъ за никаква причина и предлогъ не може да се пренебрегне или изостави;

Никой законъ не може да бжде противенъ на Учредителния Основенъ Законъ

Чл. 104. — Отмѣняватъ се: Основния Законъ отъ 1293 год. (1876) съ неговитѣ измѣненія и Учредителния Основенъ Законъ отъ 20 ноемврий 1337 г. (1921) съ неговитѣ прибавки и измѣненія.

Чл. 105. — Настоящиятъ законъ влязъ въ сила отъ деня на обнародванетоъ му

Временна Наредба.

Остава въ сила законътъ отъ 1339 г. окт. 19-и за условията на които ще се подчиняватъ въобще военнитѣ служаци при изборитѣ въ Великото Народно Събрание, които ставатъ или има да стазатъ *)

16 рамазанъ 1342 и 20 априль 1340 (1924).

---

*) Тази временна наредба липсва въ фр. преводъ

на „Юридически Прегледъ“

Списание за право, законодателство, юриспруденция и стопански животъ

Излиза подъ редакцията на С. С. Бобчевъ

Юридически Прегледъ, основанъ въ 1893 г. встъпи въ двадесетъ и шеста годишнина. Той излиза годишно 10 книжки по 3 коли.

„Юр. Прегледъ“ презъ 1925 г. печата статии и бележки, както до сега, по всички отдѣли на правна, държавна и финансово-стопанска наука. Освенъ това, въ „Юр. Пр.“ се печата съдебна практика—решенията на В. К. съдъ и на други съдилища въ Царството, както и чуждестрани, дава се мѣсто на списъка на новитѣ закони и правилници, — нѣкои отъ тѣхъ въ текстъ. „Юр. Пр.“ съдържа книгописъ — отзиви и оценки на наши и чужди правни книги и списания, също така — разни вести и бележки

Въ „Юр. Пр.“ участвуватъ професори отъ Юрид. факултетъ и отъ Свободния университетъ, съдии, адвокати и общественици.

Ржкописи назадъ не се връщатъ.

Недоставена или неполучена книжка се иска не по-късно отъ излизането на следвята втора следъ нея.

Абонаментътъ на „Юр. Прегледъ“ за година е 100 лв. въ нашенско за чужбина — 120 лв.

Редакцията и администрацията се намиратъ на ул. Славянска, № 22 София. — Телефонъ № 10.

Стари годишни течения на Юр. Прегледъ, въ Администрацията, ул. Славянска, № 22, се отстъпватъ: първата година по 200 лева, 2—24 годишнини по 100 лева. 25 год. — 120 л.

НАСТОЯЩАТА КНИГА

може да се достави въ книжарницитѣ

„Факелъ“, Чолаковъ и Чипевъ — въ София.

— Цена 15 лева —